

Уз 5. октобар – Светски дан учитеља
ОПОРАВАК ПОЧИЊЕ СА УЧИТЕЉИМА
Образовање за све

- **Образовање најбољи пут за излаз из кризе • Образовање и памет, у нас, тренутно нису високо ранжирани**

Поштоване колегинице и колеге, драги гости,

И ове, као уосталом и 1994. године, када је први пут прослављен Светски дан учитеља, синдикати запослених у образовању широм света; наставници и сви они који им помажу у божанственом послу учитеља на стварању нових људи, указују на постигнуте резултате у претходном периоду, али, још више, и на проблеме који су присутни у свим образовним системима света. Светски дан учитеља означава годишњицу придруживања Препоруци (UNESCO и ILO) о статусу наставника из 1966. године, а од 1997. године, кад је потписана и Препорука о статусу запослених у високом образовању, Светски дан учитеља се слави и међу запосленим у високом образовању и истраживачком сектору.

Елем, где год се осврнемо видимо готово исту слику - образовање је постало монета за поткусуривање у санацији последица кризе, коју образовање наравно није изазвало, а на другој страни, они који су кризу изазвали – велики банкарски ланци и компаније, и даље уживају све привилегије. Стога је и Интернационала образовања, као највећи глобални синдикат образовних посленика, који броји више од 30 милиона чланова, окупљених у 402 синдиката у 173 земље, односно територије, ове године позвала доносиоце одлука да се „жртве“ светске и других криза поштеде додатних фискалних оптерећења, а да се буџетски дефицити санирају увођењем посебних пореза за банкаре, супербогаташе и шпекуланте свих боја, који су и ову кризу искористили да би своје, ионако велико, богатство још увећали.

Нажалост, морамо констатовати да ни наша „социјално одговорна“ власт није ништа боље реаговала, уосталом као ни власти индустријски најразвијенијих и наравно најбогатијих земаља, које су санирале губитке великих банкара који су кризу и изазвали, а наставиле да и даље „гуле“ сиротињу. Како другачије иначе објаснити увођење нових „намета на вилајет“, уместо да се буџетске рупе покрпају већом дисциплином у наплати пореза и других давања, а не повећањем постојећих стопа за оне који су и досад били најуредније платише пореза, па самим тиме и пуниоци буџета. Сем тога не смемо заборавити да већине светских влада, па чак и јавности у тим земљама, сматрају образовање потрошњом, па самим тим често ускраћују средства за образовање и пребацују их на неку другу намену.

Да постоји излаз види се из примера америчких синдиката учитеља, који су успели да своју владу „натерају“ да у просветни систем „упумпа“ допунских **10** милијарди долара и на тај начин сачувају више од **160.000** радних места у просвети. У исто време, српска „социјално одговорна“ влада и даље смањује проценат издвајања из БДП за образовање, који је, успут речено, најнижи на свету, а истовремено ништа не предузима да уравни средства са бројем извршилаца, па је, стога што се на једној страни број извршилаца повећао, дошло до апсурдне ситуације да се готово сва та средства троше у плате, а да при томе готово ништа не преостаје за побољшање услова рада или толико потребну нову инфраструктуру и нове школске објекте. Чак шта више, док се на једној страни и од онако скромних средстава плаћају измишљени послови, а све да би се сачувало оно што се сачувати не да, на другој страни се велик број извршилаца, који поштено и у већем обиму од прописане норме обављају радне задатке и послове, закидају и не плаћа им се ни за оно што су урадили.

Подсећам да иако је и овогодишња Глобална недеља акције и активности свих светских синдиката била посвећена проблемима у финансирању образовања, где је јасно и недвосмислено тражено да се повећа издвајање за плате наставника у свим земљама, а нарочито у земљама у развоју и транзицији, то је, као правило, постао недостижан циљ, пошто је чак **39%** земаља смањило фонд за плате наставника, **17%** земаља је задржало **status Q**, а у свега у **30%** земаља повећан буџетски део за зараде наставника. Нажалост, у **23** земље и то оне са најнижим БДП забележено је смањење фонда за плате. Ако овоме додамо да је изостао податак о платама наставника у **14%** земаља, јасно је да се материјални положај наставника широм света није побољшао, већ се погоршао, а с обзиром да су, у правилу, наставници у категоријама лоше плаћених занимања, то, уз дефицит од готово **10,3** милиона недостајућих наставника само у обавезном основном образовању у свету, чини недостижним и прокламоване Миленијумске развојне циљеве (**MDG**), Миленијумске развојне циљеве у образовању и Циљеве Образовања за све.

Стога ћемо и овом приликом подсетити да су се светске владе, прихватајући Миленијумску њујоршку декларацију из **2000**-те године, обавезале да ће до **2015**. године:

- број сиромашних смањити на половину,
  - обезбедити универзално основно образовање за све,
  - уједначити обухват дечака и девојчица у образовању на свим нивоима,
  - смањити смртност деце до **5** година,
  - смањити број жена које умиру у трудноћи и на порођају,
  - смањити и зауставити ширење **AIDS**-а, маларије и других болести,
  - осигурати здраву животну средину и на половину смањити број људи који немају доступност исправној пијаћој води, те
  - развити глобално партнерство за развој и означити посебне проблеме неразвијених земаља и решавати дужничке проблеме земаља у развоју.
- Тиме што су угрожени **MDG**, угрожени су, наравно, и **MDG** у образовању:
- о Универзалном основном образовању за све и
  - изједначавању и обухвату дечака и девојчица у образовању.

Нажалост, и Циљеви Образовања за све, установљени на Светском образовном форуму у Дакару, **2000**-те године, су под великим знаком питања. Стога ће и:

- побољшање бриге о свој деци и омогућавању укључивања у раном детињству у образовни систем,
- обезбеђивање потпуно бесплатног приступа квалитетном обавезном основном образовању,
- промовисање учења и животних способности младих и одраслих,
- достизање нивоа од **50%** писмености код одраслих,
- достизање родног паритета до **2005.** и родне равноправности у образовању до **2015.** године, као и
- побољшање свих аспеката квалитетног образовања,

бити тешко остварљиви циљеви иако је **180** земаља прихватило ове Циљеве, како би сва деца света, без обзира на околности, имала обезбеђено бесплатно квалитетно обавезно образовање, при чему су се најбогатије земље обавезале и гарантовале да ће омогућити „Образовање за све“, обезбеђујући средства за помоћ најсиромашнијим земљама.

Нажалост, стварност је другачија и напредак према овим циљевима је болан и спор процес, који према садашњим стопама раста неће бити достигнут ни у наредних **100** година, а камоли до циљане **2015.** године. Стога упозоравамо да су:

- **94** земље изоставиле из својих стратегија циљ о истом обухвату дечака и девојчица до **2005,**
- у жељи да достигну циљ да сви похађају основну школу до **2015.** године, **75** милиона деце требало је да крене у школе до **2009.** године,
- најсиромашније земље света и даље чекају **9** милијарди **USA \$** помоћи од најбогатијих земаља света, које су им неопходне да би могли омогућити образовање за све,
- за „Образовање за све“ потребно је **16** милијарди **USA \$**, а
- потребно је још **10,3** милиона наставника да свако дете добије квалитетно образовање.

Иако све ове чињенице обесхрабрују, од Циљева се не може одустати јер образовање и нема алтернативу за излазак из беде и немаштине.

Стога Интернационала образовања упозорава да данас само најсиромашнији нису укључени у образовање, као и на то да је управо најсиромашнијима најпотребнија помоћ како би уопште и имали шансу да уче. Образовање је императив за укидање сиромаштва и најбржи пут за излазак из

беде. Знано је да када појединци имају шансу да стекну основне животне вештине и знања и кад се описмене, економија расте брже, смањује се стопа сиромаштва и смањењује јаз између заосталих и оних срећнијих заједница.

У сваком случају, људи који заврше школе способнији су да зараде новац и издржавају своје породице. Наиме познато је и да:

- једна година основног образовања повећава, зараде запосленима од 5% до 15%, било за раднике било за раднице,
- за сваку завршену годину средњег образовања, зараде појединаца расту од 15% до 25%, а
- не постоји земља која је достигла континуирани и рапидни економски раст, а да пре тога нија обучила најмање 40% одраслих да знају да читају и пишу.

Стога и не чуди што је на недавно завршеном Самиту УН, посвећеном управо Миленијумским циљевима развоја, било говора о томе колико су далеко земље света од остваривања циљева у планираном року – до 2015. године. Три септембарска дана (од 20. до 22.) у Њујорку, на Самиту одржаном у оквиру Генералне скупштине УН, представници 192 државе, чланице УН, су расправљале о доступности постављених циљева и покушајима да их остваре до 2015. године.

Међу 140 председника или премијера држава који су говорили на Самиту, био је и председник Републике Србије Борис Тадић, који је, за говорницом, исказао опредељење Србије за Миленијумске циљеве и позвао на солидарност са земљама у развоју, рекавши да „једини начин да човечанство одговори на изазове модерне цивилизације јесте да свака држава инвестира у науку, иновације и образовање“. И не само то – председник је изјавио да ће Србија остварити миленијумске циљеве. Ако овоме додамо и оптимистичке изјаве којима јавност свакодневно обасипа ресорни министар, проф. др Жарко Обрадовић, наивни би могли помислити да се смеше бољи дани српском образовању, науци, јавним посленицима и другим грађанима. Међутим, они који пажљиво прате све што се чини, било у Влади, било у Парламенту, могли су ових дана уочити да никаквог бољитка још задуго неће бити, пошто је Влада и даље рестриктивна према издвајању за образовање и ни Законом о буџетском систему за 2011. годину није планирала ништа више него до сада. Наиме у Закону и Меморандуму о буџету је опет планирано свега 3,3% БДП за просвету, што само по себи говори да је немогуће било шта померити, а камоли поправити.

Док се Народна скупштина не изјасни о буџету за наредну годину да се подсетимо како је то изгледало ове године. Буџетом за 2010. годину за образовни систем било је предвиђено око 134 милијарди динара, односно 19% од укупних буџетских средстава републичког буџета (715 милијарди динара). Ова средства планирана су за финансирање рада Министарства просвете, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, Завода за унапређивање образовања и васпитања, као и средства за секторе образовања: припремно и предшколско (око 2 милијарде динара), основно (око 62 милијарде динара), средње (око 29 милијарди динара), високо (око 30 милијарди динара), студентски и ученички стандард (налази се у оквиру раздела Помоћне услуге у образовању за које је планирано укупно око 11 милијарди динара).

Оно што се мора констатовати је, да је након постепеног раста издвајања БДП за образовање са **2,7%** на **3,9%** у последње две године дошло до смањења на **3,55%**, односно **3,3%** БДП, чиме је угрожен циљ из Стратегије за смањење сиромаштва, по коме је проценат БДП до **2012.** требао да износи **4,8%** БДП (оптимистичка варијанта) односно **4,2%** БДП (реалнија варијанта). Последњи Закон о буџету распршио је ова очекивања, а од ни од новог Закона ништа боље не можемо очекивати јер, како смо навели, план Владе Србије је да се овај проценат замрзне на нивоу од **3,3%** БДП, што је тек нешто више од половине просека (**6%** БДП) у земљама **OECD**-а, односно тек нешто више од пола онога што препоручује **UNESCO** и много мање од онога што су тражиле Интернационала образовања и друге релевантне институције у оквиру овогодишње **GWA**.

Што се тиче учешћа појединих нивоа образовања у укупном буџету:

- на предшколско и основно образовање одлази готово пола укупних буџетских средстава,
- на средње образовање око **22%**,
- на високо образовање **19%**,
- на ученички и студентски стандард око **7%**, док
- на рад Министарства просвете, Националног просветног савета, Националног савета за високо образовање, Завода за унапређење образовања и васпитања и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања одлази остатак средстава од око **2%**.

При томе, обавезно образовање (припремно предшколско и основно) је бесплатно и финансира се највећим делом из државног буџета, с тим што држава не покрива трошкове набавке уџбеника, прибора, екскурзија... – те трошкове сноси, у правилу, родитељи. Ни вртићи нису бесплатни – ЈЛС учествује у финансирању овог нивоа образовања, јер обезбеђују (боље речено – требало би да обезбеђују) **80%** средстава за предшколско образовање (држава делимично финансира ову област). ЈЛС треба да финансирају стручно усавршавање наставника и других запослених, инфраструктурна улагања и одржавање објеката, превоз ученика и запослених и учешћа на такмичењима, материјалне трошкове објеката и наставе, јубиларне награде,... што се реализује само у делу и уз велике проблеме, често пута и уз спорове, протесте, штрајкове и суђења.

Финансирање средњег образовања је организовано на сличан начин као и обавезно (основно) образовање, с тим да и у овом сектору постоје сви проблеми које смо навели и код основног образовања. Један од великих проблема је однос локалних самоуправа у делу финансирања овог сектора, као и проблем застарелих

и непримењивих правилника о цени услуга, који служе као алиби великом броју градова и општина да не измирују своје обавезе, те је проценат финансирања са овог нивоа мањи него што би то требао бити и колико је законима утврђен као обавеза ЈЛС.

Високо образовање на државним високошколским установама финансира се из буџета, прихода од студената (школарине), административне и друге таксе, прихода од уговора са трећим лицима, издавања простора, донација, задужбина... Део који установе добијају од државе се распоређују на основу Уредбе о финансирању, којом су дефинисани нормативи за финансирање, који су скоро у потпуности базирани на броју уписаних студената. Осим тога, средства која се добијају из буџета се не добијају у целини, већ држава одређује део за плате, односно део за материјалне трошкове. И у овом сектору постоје бројни проблеми у смислу неизвршавања обавеза од стране државе, па се ове установе сналазе како знају и умеју, често пута улазећи у незаконите послове. Један део студената не плаћа школарину током студија (уколико наравно постигну одговарајући успех), али сnose трошкове књига, прибора, различите административне трошкове, као и трошкове живота. У светлу тога тешко ће бити реализована Препорука Интернационале образовања да се школарине укину, као ни и препорука ресорног министра просвете др Жарка Обрадовића да се школарине не повећавају, јер су готово сви факултети најавили повећање школарина (додуше већина то брани усклађивањем са растом инфлације у претходне две године, као и неизмиреним дуговањима од стране Министарства просвете, које, не само да није измирило ове трошкове, већ је неуспешно покушало да факултетима одузме део сопствених прихода.

Приватне образовне установе на свим нивоима нису предмет финансирања од стране државе, односно буџета, већ трошкове школовања на тим новима образовања, у правилу, плаћају корисници.

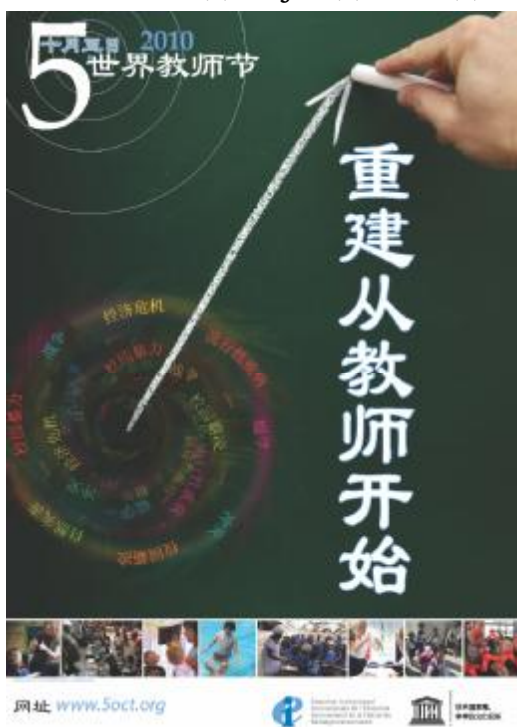
У Србији, за сада не постоји анализа тзв. трошкова неостварене зараде, те је немогуће одредити рентабилност личног улагања у образовање. Што се тиче зарада, по подацима које је објавио РЗС, просечна зарада особе са високом стручном спремом (факултетска) била је 1,5 пута већа од зараде особе са вишом стручном спремом (виша школа) или висококвалификованог радника, скоро 2 пута већа од зараде са ССС и нешто више од 3 пута већа од зараде неквалификованог радника.

Сви напори синдиката на преговорима око материјалног положаја запослених нису довели до бољег материјалног положаја запослених у образовању, те је „златно доба“ просветарских плата у Србији неповратно иза нас. Слабашни наговештаји одмрзавања зарада и јасан став ММФ-а и Светске банке да плате и даље морају под посебним режимом контроле, као и планови Владе Републике Србије о буџетима за наредне године, значе да ће плате номинално бити одмрзнуте, али и реално све мање, што Србију сврстава у ону половину земаља која није успела да подигне ниво финансирања у образовању и што је чини земљом која, сасвим извесно, неће бити у групи земаља које су се делом или у целини приближиле остваривању Миленијумских циљева и достизања светских стандарда у финансирању образовања.

Иако је Влада Србије предвидела и Стратегијом развоја образовања одраслих у Републици Србији да ће се „посебна пажња посветити изградњи друштвеног амбијента и основних механизма за образовање и обуку одраслих“, остаје оправдана бојазан да ће се и ово, документом зацртано, оставити за „нека боља времена“. Уосталом као и реформа система високог образовања, пошто смо свакодневно сведоци да не постоји конзистентан начин финансирања овог сектора и где су бројне академске установе буквално доведене на руб egzистенције, а супротно залагањима Интернационале образовања, велик број финансирања ових установа преваљен је на терет студената, односно њихових одавно осиромашених родитеља.

Када говоримо о финансирању образовања, углавном се свим анализама обухвата образовно-васпитна, односно наставна функција образовног система, а да се при томе, у правилу готово увек, заборавља финансирање научно-истраживачког рада у оквиру високог образовања. Наравно да и проценат издвајања од **0,2%** БДП апсолутно је недовољан и номинално је **5** пута мањи од циља који је себи поставила Влада (**1%** БДП-а).

Очигледно је, дакле, да српски доносиоци одлука нису чули глас разума

Интернационале образовања, која је завапила за праведнијом расподелом и пребацивањем терета на богате, као што нису чули ни невладин сектор, који је предложио увећање додатног пореза на финансијске трансакције и који би само са стопом већом за **0,05%** на годишњем нивоу обезбедио чак **500** милијарди долара које би се могли употребити за финансирање развоја, а самим тиме и на санирање рупа у образовним системима широм света. Јасно је да би у том случају доносиоци одлука морали „заратити“ са пребогатим мултинационалним компанијама и банкарским корпорацијама, али би тим чином они свакако исказали своју снагу и на крају, осећај одговорности за стање у које су нас управо довеле те компаније и банкарски сектор.

Учесници расправе, на овогодишњем Самиту УН, су констатовали да за финансирање Миленијумских развојних циљева годишње недостаје између **40** и **45** милијарди долара и да, уколико се та средства не обезбеде, ни Миленијумски циљеви неће бити остварени. При томе помоћ светских филантропа и једног броја **NGO** које прикупе неколико милијарди долара годишње неће бити довољно да би се искоренило екстремно сиромаштво и глад, постигло универзално обавезно образовање, промовисала једнакост полова, елиминисала смртност код деце, побољшало здравље мајки, појачала борба против **AIDS**-а и других болести, обезбедила еколошка одрживост и установило глобално партнерство за развој.

Дискутантанти су, између осталог, констатовали да се и ове, **2010.** године, у екстремном сиромаштву налази **64** милиона људи, што је за **24** милиона више него

прошле године, да ће, уколико се не остваре **MDG** до **2015.** године умрети још **1.200.000** деце до **5** година старости, да **350.000.000** ученика неће никада завршити основну школу, а да ће још додатних **100.000.000** људи остати без приступа исправној води за пиће. Охрабрује да су забележени извесни помаци у остваривању циљева, тако је нпр. констатовано да је **1990.** године, као полазне године у евалуацији борбе против екстремног сиромаштва у земљама у развоју, **46%** људи живело са мање од **1** долара дневно, а да је **2005.** та бројка смањена на **27%**. Нажалост, тај напредак није остварен захваљујући помоћи са стране, већ грчевитом борбом самих земаља да то стање поправе.

Већина дискутаната се сложила са службеним и општеприсутним мишљењем да је управо образовање и писменост витално средство за подстицање одрживог развоја и излазак из беде. Наравно, да би се то постигло неопходно је да се у свим, а нарочито у земљама у развоју, повећа издвајање за образовање. Другог излаза нема. Стога ћу, и овом приликом, подсетити на забрињавајуће податке који су обнародовани у поводу овогодишњег Светског дана писмености и који са подацима изнетим на Самиту УН о Миленијумским циљевима развоја упозоравају и опомињу. Подсећам на Декларацију из Персеполиса из **1975.** године која каже да „писменост није сама себи сврха, већ је темељно људско право“, као и на Хамбуршку декларацију (**1997.** године) која наглашава да писменост у ширем смислу обухвата знања и вештине потребне свима у свету брзих промена, као и на чињеницу да на свету не постоји ни једна земља која је достигла континуиран и рапидан економски раст, а да пре тога није обучила најмање **40%** одраслих особа да знају да читају и пишу. Овај проценат и овај податак, као циљ, често износе доносиоци одлука и у нашој земљи. Међутим, у стварности, бројке су поражавајуће и оне говоре да проблем неписмености није само проблем неког далеког и имагинарног света, већ и наш.

У свету је тренутно, међу људима старијим од **15** година, неписмених чак **862.000.000**, од чега су две трећине жене, **113.000.000** деце школског узраста не похађа школу; многа због сиромаштва, а многа због културолошких разлога и заосталости. И у овој популацији девојчице су присутне са више од **60%**. Нажалост, и велик део оних који су уписали школу никад је неће завршити. **75%** неписмених становника живи у подсахарским земљама, где женска деца уопште не иду у школу, а на овој негативној листи следе их југозападна и источна Азија и арапске земље. Један број деце не полази школу из разлога што су њихове животне средине обухваћене ратним дејствима и различитим конфликтима, а један, не тако мали број деце (**250.000.000**) приморан је да ради и да понекад једини у породици обезбеђује какав-такав приход. Они или не иду у школу или је напуштају и тиме пропуштају шансу да стекну какво-такво звање и занимање, да се друже са другом децом и да се социјализују. Половина деце која се не школује живи у заједницама у којима се језик који уче у школама разликује од језика који говоре код куће. Због ове баријере они, или не завршавају, или напуштају школу. Значај и углавном нерешен проблем је и питање школовања деце са физичким недостацима и различитим облицима инвалидитета.

Што се тиче наше земље, у Србији је **1.350.000** неписмених (оних који немају ни основну школу), док је функционално неписмена половина грађана. Стопа неписмености је и даље изузетно висока и износи **3,5%**, (поређења ради, ова стопа

је у земљама Европске уније 1,3%), а највиша је у јужној и источној Србији, где су, поред младих, угрожени и одрасли, и то углавном жене изнад 50 година.

Позитивни примери из света, попут Бразила, Индије или Кине, указују да је образовање најбољи алат и средство за излаз из кризе, за пут у развијено друштво и за остваривање Миленијумских развојних циљева и Циљева Образовања за све. Међутим, данас се слика о концепту писмености променила и, за разлику од некадашње, када се писменим сматрао онај ко зна да чита и нешто напише, данас је неопходно да писмена особа поседује тзв. функционалну писменост и да осим што зна да исправно чита, пише и говори уз разумевање, мора да поседује и потребне вештине споразумевања. Елем, писменост данас подразумева:

- прозну писменост, односно разумевање и коришћење информација добијених из текстова
- документациону писменост, односно разумевање и коришћење информација које се налазе у различитим формуларима и
- квантитативну писменост, односно разумевање нпр. извештаја о стању на рачуну у банци, одређивању и израчунавању пореза, камата и сл.

Како глобализација светске економије захтева све образованије раднике, јасно је да ће се појам писмености и даље унапређивати и ширити. Тако је, са крајем XX и почетком овог века, и успостављена нова – **MSC (Mass Self Communication)** писменост. **MSC** или информатичка писменост, подразумева о перативно знање у коришћењу интернета и комуникацију мобилним телефоном.

Док је факултетски образованих грађана у ЕУ (2007.) било око 25%, при чему

се сматра да просечно развијена земља треба да има најмање 20% високо образованих грађана, у Србији је са каквим-таквим дипломама факултета било свега 6,5% грађана. Иако овом проценту понекад додајемо још око 4,5% грађана који имају једну или две године универзитетског образовања, ови други и диплому више школе и које ми бројимо у академске грађане, али које је тешко по европским стандардима сврстати у ту групу, ни они не могу знатније поправити лош утисак.

Елем, у Србији је без икакве школске спреме око 6% грађана, 2% грађана има завршено од 1 до 3 разреда основне школе, 14% има завршено од 4 до 7 разреда основне школе, 23,9% има основно образовање, а 41% има средње образовање. У исто време, у развијеним земљама забележено је да највећи број становника има средњу стручну спрему и она се креће од 47% (USA) до 61% (Аустрија) свршених

средњошколаца.

Нажалост, функционална писменост је врло слаба и функционално неписмен је скоро сваки други српски држављанин. Једно новије истраживање спроведено **2008.** године на ученицима седмог и осмог разреда је показало да:

- чак **80%** тих основаца грешу у формулацији реченице,
- **75%** не зна да користи и неправилно користи знакове интерпункције,
- **25%** у истом тексту користи и ћирилицу и латиницу,
- **15%** основаца у текстовима користи симболе преузете са интернета и мобилних телефона, а
- **33%** њих погрешно користи велико слово под утицајем правописа енглеског језика.

Стога не чуди да је у Србији и читање и однос према књизи на ниским гранама и да библиотеке користи само пет одсто становништва! То постаје национални проблем којем је неопходно посветити озбиљну пажњу јер земља без науке, образовања и културе, престаје да постоји и у економском смислу. С друге стране, образовање и памет тренутно Србији нису на цени.

Грађани Србије највише воле књиге домаћих аутора проблематичне садржине и литерарне и стручне вредности, али повремено исказују интересовање и за стране писце. Купују се и нове и половне књиге, у књижарама, али и на улици. Тражени су и белетристика и стручна литература, али када се све сабере... и куповине и читања је веома мало. Рекло би се да је књига одавно „изашла из моде“.

Међу читаоцима у нашој земљи очекивано предњаче студенти и ђаци, тако да се за читање углавном „одлучује“ онај ко то мора, о чему сведочи и истраживање Народне библиотеке Србије које је показало да је само нешто више од половине грађана Србије у току претходне године прочитало нешто што може да се назове књигом. Ђаци уместо да читају лектуру, често прибегавају скраћеним и препричаним верзијама, а слично је и са студентима - има и оних који се хвале да нису прочитали ниједну књигу у оригиналу, а изашли су на испит.

Иако престони Београд има дугу традицију Сајма књига којом се поносимо као једном од најважнијих културних манифестација у земљи и у региону, нема много података о читалачкој публици који би нам ишли у прилог. Највише испитаника који нису прочитали ниједну књигу у последњих годину дана престао је да чита: у средњем добу и када су почели да раде, **36 %** је престао да чита током школовања, а **8 %** никада није читало књиге. Од оних мало што читају чак **62 %** најчешће чита увече, пред спавање.

С обзиром на начин организовања наставе у српским школама и однос према стручној заступљености наставе, јасно је да ће се и овај тренд погоршавати и да ће ниво функционалне писмености бити све лошији, чему доприноси и маћехински однос према библиотекарској делатности у школама и развијању читалачке културе код младих. На тај начин и академски грађани остају ускраћени за суштинску писменост и стичу само формално стручно знање које их и даље, уз остале околности, удаљава од могућности интегрисања на тржишта рада Европске уније и/или других богатијих региона.

Посебна је прича образовање српских грађана на нивоу средњих школа које је потпуно застарело, практично непримењиво, и где постоји потпун распад

система због изосталих системских реформи, доношења нове мреже школа, преношења надлежности и својинских права на нижи ниво, неприпремљености локалних самоуправа за време које их очекује, и жеље централних власти да и даље све узде држе у својим рукама, а одлуке доносе у кругу „београдске двојке“. Док посматрачима из света причају једно, код куће раде нешто сасвим друго, иако су за све то потрошене паре Светске банке и ММФ-а и иако су преузете обавезе и рокови да се систем модернизује, реформише и учини одрживим. Изостала је и храброст да се престану школовати кадрови за Националну службу за (не)запослене, а потпуно је разбијена досадашња мрежа школа, тако да имамо поплаву више школа под једним кровом, које и даље „штампају“ педикуре, маникуре, фризере, економске техничаре,... и друга занимања која су већ толико присутна на тржитиу рада и толико бројна на евиденцији незапослених да немају никакву шансу да се уопште запосле.

Док Србија кубури са једноцифреним бројем академских грађана, било оних са факултетском дипломом, било оних са дипломом некад више школе или оних који су се само „прошетали“ кроз универзитетско образовање, па одустали, па чак и има најмањи број академица у региону (податак за БиХ недоступан), у свету је лидер Финска која има **36,4%** високо образованих. Према подацима ОЕСД-а из **2007.** године, на листи најписменијих високообразованих, после Финске налазе се Норвешка са **34,2%**, Данска и Ирска са **32,2%** (сетимо се само „ирског чуда“), Немачка са **24,3%**, Грчка **22,7%**, Словенија са **22%**, Пољска **18,7%**, Хрватска **15%**, Италија **13,6%**, Турска **10,8%**, Македонија са **7,3%** и, као што смо рекли, Србија са **6,5%**.

Прича о универзалном образовању, односно свеобухватном обухвату деце и тинејџера, образовање је недовршена прича и у нашој земљи. Тако бележимо изузетно низак обухват предшколским образовањем од **39%**, при чему је тај обухват **45%** у градовима, а само је Београд при крају да реши „листе чекања“, док је предшколским обухватом обухваћено свега **4%** деце на селу. Изузетно је скроман проценат обухвата ромске деце – **4%** и деце из сиромашних породица **7%** у предшколским установама.

Што се тиче обухвата основним образовањем, Србија не може бити незадовољна са процентом од **97,5%**. Међутим, на путу до средње школе „изгуби се“ **7%**, свршених осмошколаца, а свега **78%** генерације завршава средње образовање. У исто време, по обухваћености становништва образовањем после обавезног (основног) образовања налазе се САД и Јапан са **96%**, а следе Швајцарска са **82%** и Аустрија са **79%**.

Србија, бар по обухвату генерације, од **37,6%** спада у земље са тзв. масовним високим образовањем (обухват од **15%** до **50%**), али, нажалост, већина остаје само на томе да има у поседу индекс, а не и да студира и успешно оконча студије,

пошто свега **45%** до **50%** уписаних завршава како-тако студије, односно свега **11%** доспе до неке универзитетске дипломе. Српски студенти студирају на високим школама струковних студија **11%** и на факултетима **26,6%**. У свету бележимо и тзв. универзалан обухват, када се више од **50%** генерације уписује у неку од високообразовних установа, што је и логично и потребно, пошто је данас тежиште стварања БДП и БНП пребачено са производње роба на производњу услуга и где се траже високо софистицирана занимања и звања.

Посебан проблем за српско друштво представља и сталан „одлив мозгова“, пошто је тренд и даље присутан и унеколико ограничен и лимитиран чињеницом да је Србија на спољном терену заједничког тржишта понуде и тражње на тржишту рада развијених земаља. И без тога из Србије планира да заувек оде **27,7%** студената, а **22,1%** жели да у иностранству заврши студије. Највише заинтересованих за одлазак у иностранство је међу студентима Универзитета у Нишу, а најмање са Универзитета у Приштини, при чему су најпожељнија одредишта универзитети у САД, Француској, Немачкој, Енглеској и Италији. Половина студената намерава да упише последипломске студије, при чему је евидентан и проблем сталног мењања легислативе због велике отуђености појединих факултета од оснивача и немогућности универзитета да контролишу „своје“ факултете.

Евидентна је и небрига и неплаћање обавеза од стране државе према факултетима који се сналазе како знају и умеју, а поједини су пред банкротом. Шта више, држава је неуспешно покушала да „завуче руку у џеп“ и тако осиромашеним факултетима који из сопствених средстава финансирају редовне активности, уместо да то чини оснивач. Суморну слику потхрањује и чињеница да **26,2%** академаца уопште не зна ни да ли факултет на ком студирају има дозволу за рад, а велик број завршава студије на неакредитованим смеровима, тако да их ни по завршетку студија не препознаје тржиште радне снаге. Чак **35,2%** не зна да одговори на то шта су ЕСПБ (ECTS), иако је Болоња дубоко заживела на факултетима. Академци мало знају, можда и из разлога што готово не читају штампу, и главни извори информисања су им колеге студенти. **15%** студената ради да би могли да обезбеде оно што им не могу обезбедити родитељи. Од тога најмање је студената на Универзитету у Приштини, а највише на Универзитету у Новом Пазару. Што се тиче амбиција у запошљавању, већина (**37%**) очекује да по дипломирању добије посао у државној фирми, а више од половине академаца је изјавило да је задовољно са професорима (!), организацијом наставе (!) и учбеницима и да „успева да испуни своје обавезе без проблема“ (!).

Светски дан учитеља је прилика да се сви сетимо значаја препорука UNESCO/ILO, актуелних и данас. Препорука о статусу наставника, донета 5.

октобра 1966. од стране UNESCO-а и Међународне организације рада (ILO) је поставила опште стандарде у погледу статуса учитеља, без обзира на различитости националних законодавстава, регулатива и традиција. Она је међународни стандард регулише права „за све наставнике и у јавним и приватним школама и након завршетка средњег образовања, а укључује и обданишта, забавишта, техничке, стручне и уметничке школе“ (чл 2.)

Састоји се од 146 чланова, груписаних у 13 поглавља и успоставља стандарде, нарочито у следећим областима:

- припреме за професију,
- даље образовање наставника,
- запошљавање и развој каријере,
- улазак у професију,
- напредовање и промоција,
- сигурност запослења,
- дисциплинске процедуре повезане са прекршајима професионалног понашања,
- скраћено радно време,
- права и одговорности наставника,
- услови за ефикасно учење и предавање,
- плате наставника и
- понуде и тражње за наставницима.

Надгледајући имплементацију ове Препоруке, ЕИ подноси сваке три године извештај о овим задацима **CEART-u** (Комитету експерата за примену Препоруке о бризи за наставничку професију = **Committee of Experts in the Application of the Recommendation on concerning Teaching personnel**). Како оцењује ЕИ протеклих 40 година, постоји изванредан напредак у побољшању јавних образовних система свуда у свету. Мада, много више остаје да се уради, ови детаљи ће бити садржани у наредном извештају ЕИ. ЕИ сматра да имплементација Препоруке из 1966. године мора бити обавезна за све земље.

Међутим, лош друштвени и социјални статус, мале зараде, недовољне за пристојан живот и бедни услови рада су разлози зашто се талентовани наставници повлаче из професије и зашто у најбогатијим земљама просечно радно ангажовање у образовном систему није дуже од 5 година, већ се своди на пролазну станицу до бољег и боље плаћеног посла, или се претвара у посао за друштвене губитнике. Извесно је да са таквим демотивисаним и лоше плаћеним наставницима нема шансе за остварење зацртаних циљева и планова. Ако свему томе додамо небезбедност радног места у уобичајеним условима где се насиље свакодневно шири - у школама, па све до оних екстремних случајева; вршења просветне мисије, у случајевима конфликтних средина и ратом захваћених подручја, јасно је да се посао учитеља некад претвара у херојски посао, при чему је изостала подршка друштва и при чему се заборавило да су наставници ти који могу да помогну да се ублаже ефекти и последице различитих конфликта, беде, насиља и расељавања.

Стога Ми, наставници света:

- **Очекујемо** да просветне власти широм света имплементирају Препоруку из 1966. год. о статусу наставника и Препоруку из 1997. год. о статусу наставног кадра у високом образовању у намери да побољшају радне услове учитеља и окружење за учење ђака и студената према захтеваним стандардима;
- **Тражимо** да свако дете, свуда у свету, има бесплатно јавно школовање;
- **Залажемо** се да међународне владине организације и њихове земље испуне своју обавезу достизања Миленијумских развојних циљева, укључујући Образовање за све, и да третирају образовање као јавни сервис, а не као робу;
- **Позивамо** Владе да планирају адекватну понуду квалитетних наставника који ће задовољити будуће потребе образовања и друштва што ће у целости подржати и међународна заједница;
- **Апелујемо** да се гласови наставника и синдиката радника у просвети чују у расправи о квалитетном образовању, да као пуноправни социјални партнери суделујемо у процесу доношења одлука, као и за конструктиван социјални дијалог који мора да буде развијен на свим нивоима и у свакој земљи;
- **Обећавамо** да ћемо радити са високим степеном професионализма који ће обезбедити квалитетно образовање за сву децу у свету;
- **Инсистирамо** да једино квалитетно образовање може бити достигнуто са квалификованим наставницима који су прошли почетну обуку за наставнике, који имају приступ адекватном усавршавању и који располажу педагошким способностима које им помажу да делују као професионалци у образовању;
- **Обавезујемо** Владе да озбиљно прихвате своју обавезу да обезбеде једнаке плате и једнака права за жене наставнике и да обезбеде њихово оспособљавање за образовање, доношење одлука и радно место;
- **Истичемо** да је наша улога, коју треба да остваримо ми, наставници света, да обезбеђујемо квалитетно образовање за сву децу – мисија која се не може да оствари без пуне подршке националних, регионалних и светских заједница.

О свему напред реченом проблемима и дилемама, али и решењима просветни радници имају и шта да кажу и треба да кажу, и не само на овај дан. Позитивни примери и напредак у остваривању миленијумских развојних циљева и

оптимизам изражен и на говорници УН треба схватити као нову шансу да се образовање и учитељи нађу на месту које им припада, јер они, сасвим извесно, нису проблем, већ су решење!

У жељи да се оствари социјално партнерство између доносиоца одлука и носиоца посла у делатности од посебног друштвеног интереса, на путу прикључења развијенијим, богатијим и социјално одговорнијим друштвима, подсећајући још једном, на мото овогодишње Глобалне недеље акције – „Први циљ: Образовање за све“ и мото овогодишњег Светског дана учитеља – „Опоравак почиње са учитељима“, поштоване колегинице и колеге, желим вам срећан **05. октобар** - Светски дан учитеља.

У Сомбору, **05.10.2010.**год.

проф. Хаџи Здравко М. Ковач, ср
учитељ раванградски
ген. секретар НСПРВ и СрпС